

Materijali u kiparstvu: interpretacija ljudskog lika upotrebom netradicionalnih materijala

Zupčić, Šime

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:675574>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNU I MEDIJSKU UMJETNOST
SVEUČILIŠNI PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ LIKOVNE KULTURE

ŠIME ZUPČIĆ

**MATERIJALI U KIPARSTVU:
INTERPRETACIJA LJUDSKOG LIKA
UPOTREBOM NETRADICIONALNIH
MATERIJALA**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

doc. dr. art. Margareta Lekić

SUMENTOR:

Josipa Stojanović, umj. sur.

Osijek, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ŠIME ZUPČIĆ potvrđujem da je moj završni rad
diplomski/završni

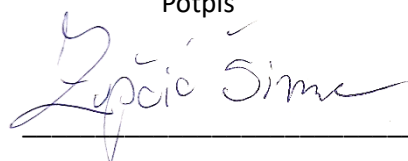
pod naslovom MATERIJALI U KIPARSTVU: INTERPRETACIJA LJUDSKOG LIKA UPOTREBOM
NETRADICIONALNIH MATERIJALA

te mentorstvom doc. dr. art. MARGARETA LEKIĆ

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 13.09.2024

Potpis

SAŽETAK

Likovni dio završnog rada instalacija je kojom se nastoji izraziti osobna promišljanja o prolaznosti vremena, smislu života, smrti i ostalim pojmovima koji se pojavljuju u tom kontekstu. Osnovna ideja instalacije jest vizualizacija tih pojmova, prvenstveno subjektivne percepcije vremena kroz bitne i nebitne trenutke od kojih se život sastoji. Rad je vizualno podijeljen u dva dijela pri čemu figura predstavlja navedeni proces razmišljanja, a čikovi navedene trenutke. Pušačka ikonografija korištena za izradu oba dijela metaforički se uklopila u diskurs teme povezujući sve zamišljene koncepte u smislenu cjelinu koja se uočava tek dubljim promišljanjem prikazanoga. Izborom nekonvencionalnog materijala, tj. čika, namjera je naglasiti općenitu važnost materijala za percepciju nekog djela ili ideje koja se želi izraziti, a različitim formama pokazati kako se pomoću različitih prikaza može izraziti ista ideja.

Ključne riječi: figura, materijal, trenutak, čik, razmišljanje

SUMMARY

The artistic part of the final work is an installation that tries to express personal reflections on the passage of time, the meaning of life, death and other concepts that appear in this context. The basic idea of the installation is the visualization of these concepts, primarily the subjective perception of time through essential and non-essential moments that life consists of. The work is visually divided into two parts, where the figure represents the specified thinking process, and the cigarette butts represent the specified moments. The smoking iconography used for the creation of both parts metaphorically fit into the discourse of the topic, connecting all the imagined concepts into a meaningful whole that can only be seen with a deeper reflection of what is shown. By choosing an unconventional material, i.e. cigarette butts, the intention is to emphasize the general importance of the material for the perception of a work or an idea that is to be expressed, and to show in different forms how the same idea can be expressed using different representations.

Key words: figure, material, moment, cigarette butt, thinking

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MATERIJALI U KIPARSTVU	2
2.1. TRADICIONALNI MATERIJALI	2
2.2. NETRADICIONALNI MATERIJALI	4
2.3. UTJECAJ POJAVE NETRADICIONALNIH MATERIJALA NA UMJETNIČKI IZRIČAJ	5
3. PRIKAZ FIGURE KROZ POVIJEST	7
4. TRENUTAK BEZ SPOZNAJE	9
4.1. IDEJA ZA RAD I KONCEPTULANI OPIS RADA	9
4.2. ČIK KAO MATERIJAL I METAFORA	11
4.3. VIZUALNI I TEHNIČKI OPIS IZRADE RADA	12
5. ZAKLJUČAK	18
6. POPIS LITERATURE	19
7. POPIS MREŽNIH IZVORA	19
8. POPIS SLIKOVNIH MATERIJALA	21

1. UVOD

Čovjekova potreba za umjetničkim izražavanjem stara je koliko i on sam, na što su ga poticali razni motivi. Ono predstavlja materijalizaciju i vizualizaciju njegovih misli i uvjerenja, djelovanja i doživljaja svijeta u kojem živi. Pri tome se ljudski lik, figura, pojavljuje kao jedan od najčešćih motiva čiji se prikaz kroz povijest mijenjao sukladno raznim trendovima i dosezima znanja određenog vremena i podneblja u kojemu je živio. Uslijed toga on prolazi kroz različite transformacije, od stilizacije, realizma, idealizacije i naturalizma pa sve do ponovne stilizacije i apstrakcije, pri čemu nastaju brojna djela preko kojih danas interpretiramo opće karakteristike pojedinih razdoblja u kojima su nastajala.

Navedeni izričaji uvelike su ovisili o malom broju tradicionalnih materijala koje je čovjek pri tome koristio. Ubrzanim napretkom tijekom posljednjih stoljeća, dolazi do velikih društvenih promjena pri čemu nestaju navedene granice i ograničenja koja su čovjeka sputavala na razne načine. Umjetnička misao i izričaj šire se u raznim smjerovima u vidu brojnih stilskih pravaca i pokreta koji iz temelja mijenjaju pojam umjetnosti te ona na neki način i sama postaje filozofijom. To se svakako odražava i na prikaz ljudskog lika koji postaje sredstvo za izražavanje raznih umjetničkih ideja i koncepata.

Autor upravo u tu svrhu, za vodeću ideju svog likovnog rada, izabire ljudsku figuru koja se zbog svoje pojavnosti može najlakše promatrati kroz razne komparativne odnose. Pomoću nje želi vizualizirati, istražiti i komentirati odnos suvremenog čovjeka i njegovog promišljanja klasičnih motiva i tema poput prolaznosti vremena, svrhe života, smrti, i sl., u kontekstu nove zbilje u kojoj se nalazi. Naslovom djela *Trenutak bez spoznaje*, autor sugerira na kompleksnost navedenih tema te određeno *neznanje* i *zbunjenost* koji su oduvijek prisutni pri njihovim promišljanjima.

Izborom netradicionalnog materijala u obliku čikova, autor želi postići vizualno odstupanje od klasičnih prikaza i metaforički dodatno naglasiti njihovu povezanost sa navedenim temama rada. Pri tome je cilj uočiti razlike između tradicionalnih i netradicionalnih materijala, njihovih svojstava, tehnika obrade te općenitog utjecaja na prikaz umjetničkog djela, ali i pokazati kako se pomoću simboličnih značenja raznih netradicionalnih materijala može postići snažniji prikaz neke ideje uz sasvim novi vizualni doživljaj umjetničkog djela.

Proširivanjem konteksta na više različitih dijelova rada, autor želi istaknuti kako se pomoću potpuno različitih konceptijskih i vizualnih formi može prikazati ista ideja ili motiv kao još jedna česta pojava u suvremenoj umjetnosti.

2. MATERIJALI U KIPARSTVU

Kiparstvo je umjetnost oblikovanja volumena u prostoru u kojoj je jedan od najvažnijih elemenata materijal od kojega se djelo izrađuje. Istoznačnice za kiparstvo su još skulptura i plastika, pojmovi koji dolazi od latinske riječi „*Sculpere*“ što znači sjeći ili rezati, i od grčke riječi „*Plassein*“ što znači oblikovati. Skulptura podrazumijeva oduzimanje materijala od mase tj. površine, dok se kod plastike proces oblikovanja odnosi na modeliranje samog materijala, npr. kod gline. Na osnovu toga u klasičnom kiparstvu razlikujemo dva osnovna načina nastanka djela, a to su klesanje (tesanje) i modeliranje.¹

Pri izboru materijala za neko djelo najvažnija su njegova mehanička, kemijska i druga svojstva poput: čvrstoće, težine, lomljivosti, dugotrajnosti, topivosti, elastičnosti, boje, i dr.. Ona utječu na vrstu (puna plastika, reljef ili arhitektonski reljef) i veličinu djela (mala ili monumentalna plastika), kao i na njegov konačan izgled.

Osim prema svojstvima, brojne materijale koji se koriste u kiparstvu možemo klasificirati i na druge načine čime razlikujemo: prirodne i umjetne, uobičajene i rijetke, sirovine, poluproizvode i gotovi proizvode, i dr.. Uobičajena podjela je i ona prema njihovoj učestalosti i duljini korištenja kroz povijest pri čemu razlikujemo tradicionalne i netradicionalne.

2.1. TRADICIONALNI MATERIJALI

Čovjek se kroz povijest dugi niz godina koristio malim brojem materijala što je prvenstveno bio rezultat ograničenosti njegovog znanja, ali i nekih drugih okolnosti. Oni su u velikim količinama bili lako dostupni u prirodi i nisu zahtijevali komplicirane procese eksploatacije, manipulacije i obrade. Najčešće se koriste u arhitekturi i svakodnevnom životu, pri izradi različitih objekata i predmeta svakodnevne upotrebe, a njihova se primjena preslikava i na umjetničko izražavanje, prvenstveno na kiparstvo zbog svojih pogodnosti za trodimenzionalno oblikovanje.

U tradicionalne skupine materijala spadaju: kamen, drvo, glina i bronca, među kojima pronalazimo varijacije u obliku različitih tipova koji se međusobno bitno razlikuju u svojstvima i upotrebi.

¹ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kiparstvo. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 25.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kiparstvo>

Kamen je prirodni materijal koji se sastoji od jednog ili više različitih minerala. Njegov sastav i podrijetlo određuju svojstva poput: tvrdoće, lomljivosti, poroznosti, otpornosti na razne utjecaje i sl.. Prema podrijetlu nastanka razlikujemo kamenje: vulkanskog, sedimentnoga i metamorfnoga podrijetla, a među najpoznatije vrste spadaju: mramor, vapnenac, granit, kvarc, bazalt, pješčenjak, škriljevac i dr.² U kiparstvu se kroz povijest najviše koristio i cijenio plemeniti mramor, vrsta vapnenca s određenim primjesama, od kojega su izrađena brojna remek djela svjetske umjetnosti (Slika 1).

Slika 1. – Primjer skulpture izrađene u mramoru, Michelangelo, *David*, 1501.-1504., mramor

Kod drveta također nalazimo različite vrste koje se međusobno razlikuju. Njihova osnovna podjela je na bjelogorične i crnogorične, ali ih možemo kategorizirati i prema određenim svojstvima pri čemu je za kiparstvo najvažnija njihova tvrdoća. U tvrde vrste spadaju hrast, bukva, grab, dok su mekše lipa, javor, topola i dr.. Kako je drvo organskog podrijetla, ono u sebi sadrži različite kemijske spojeve i tvari poput tanina i smole, čija prisutnost s vremenom utječe na njihov izgled i stanje. Drvo se može zapaliti, a podložno je i truljenju te raznim nametnicima, zbog čega su djela izrađena u tom mediju rjeđa ili su s vremenom uništena.³

Kod gline je, kao i kod kamena, najvažniji njihov sastav i podrijetlo, čime se definira njihova kasnija upotreba. Najčešće vrste su: kaolin ili porculanska glina, lončarska glina,

² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kamen, građevni. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2024. [Pristup: 19.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kamen-gradjevni>

³ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Drvo. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 19.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drvo>

ciglarska glina, vatrostalna glina te uma ili suknarska glina. Prema podrijetlu se dijele na sedentarne i transportirane, tj. na one koje su nastale na mjestu raspadanja minerala i one koje su u slojevima nanošene na određena mjesta.⁴

U tradicionalne materijale možemo još ubrojiti i neke druge poput: kosti, alabastera, plemenite metale, kristale, minerale, poludrago kamenje i dr.. Njihova pojavnost i dostupnost je bila znatno manja u odnosu na navedene, ali se također dugo koriste u navedene svrhe.

Čovjek je od davnina bio upoznat i s brojnim drugim tvarima i materijalima koje zbog svojih ograničenosti nije upotrebljavao. Daljnjim usavršavanjem i napretkom s vremenom je uspio pronaći načine za njihovu obradu i upotrebu, a najbolji primjer za to su razni metali i njihove legure čija se primjena kroz povijest pojavljuje postepeno. Njihovo otkriće je bilo od tolike važnosti da su cijela povijesna razdoblja nazivana po njima.⁵

Bronca se zbog svoje česte i dugotrajne upotrebe također svrstava u tradicionalne materijale u kiparstvu, posebice zbog svoje pogodnosti za lijevanje i kovanje. Prije njenog otkrića se dugo koristio čisti bakar koji se zbog svoje mekoće i niskog tališta mogao lagano oblikovati i obrađivati. Dodavanjem kositra u omjeru od 20 %, nastala je kositrema ili prava bronca koja je bila tvrđa, otpornija na koroziju i općenito puno bolja za razne primjene. Daljnjim istraživanjem te dodavanjem drugih sastojaka postižu se još bolja svojstva.⁶

Masovna primjena bronce prestaje kada je čovjek uspio postići dovoljno visoke temperature kako bi talio željeznu rudu i izrađivao predmete od željeza, čelika i ostalih metala i njihovih legura bez kojih današnji moderni svijet ne bi mogao funkcionirati.

2.2. NETRADICIONALNI MATERIJALI

Pojava novih materijala temelji se prvenstveno na spomenutim otkrićima unazad posljednja dva stoljeća, a čiji cilj je bio automatizirati, ubrzati i olakšati pojedine postupke u proizvodnji, preradi, prijevozu i dr.. Primjena parnog stroja smatra se početkom industrijske revolucije koja donosi snažan napredak i promjene u samom društvu. Slijede otkrića struje (1883.), nafte (1881.) i dizelskog motora (1892.), koja dodatno ubrzavaju navedene procese.⁷ Nepristupačne i rijetke sirovine, koje se uglavnom nalaze duboko u zemlji ili stijenama, na taj

⁴ Jakubin, M. (1990) *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 116.

⁵ Jakubin, M. (2003) *Vodič kroz povijest umjetnosti: Vremenska lenta*. Zagreb: Školska knjiga d.d., str. 4.

⁶ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Bronca. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 20.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bronca>

⁷ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Industrijska revolucija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 25.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/industrijska-revolucija>

način postaju dostupne te započinje njihova masovna eksploatacija i prerada u razne sekundarne sirovine i proizvode. Osim toga one služe i kao visokoenergetsko pogonsko gorivo za razne strojeve koji se koriste u procesima prerade baznih sirovina i proizvodnji novih. Među najvažnije spadaju: nafta, plin, ugljen, razne metalne rude, plemeniti metali i dr..

Netradicionalnim materijalima u kiparstvu smatramo one koji se počinju koristiti tek u novije vrijeme. Njihova ranija upotreba nije bila moguća iz više razloga, ali prvenstveno zbog toga što većina njih nije ni postojala. Unatoč njihovoj velikoj brojnosti, ipak možemo izdvojiti one najzastupljenije poput: metalnih ploča, plastike, celuloze, folije, raznih sintetičkih materijala, stakla, tkanine, žice i dr..

Dugogodišnjom upotrebom tradicionalnih materijala zaključujemo da se čovjek u svom umjetničkom izričaju oduvijek koristio onim što mu je bilo dostupno, a s tom praksom nastavlja i u budućnosti. Novostečena umjetnička sloboda omogućila je nesmetano korištenje raznih novih materijala, što je bitno utjecalo na daljnji razvoj umjetnosti.

2.3. UTJECAJ POJAVE NETRADICIONALNIH MATERIJALA NA UMJETNIČKI IZRIČAJ

Navedeni ubrzani društveni napredak dovodi do pojave modernih filozofskih doktrina te suvremene umjetnosti koja zamjenjuje filozofiju.⁸ Opća zasićenost tradicionalnim dovodi do želje za novim te se sve više počinju koristiti netradicionalni materijali koji pružaju sasvim novi doživljaj stvaranja i izgled umjetničkih djela. Novi alati, strojevi i tehnike ubrzavaju i olakšavaju procese njihove obrade i manipulacije što utječe na količinu izrađenih djela.

U današnjem svijetu teoretski se bilo što može upotrijebiti kao materijal za izradu umjetničkog djela. Osim čistih sirovina, počinju se koristiti i razni poluproizvodi ili gotovi proizvodi čiji se predefrirani izgled i svrha koristi kao metafora za izražavanje određenih ideja.

Među prvima koji je posegnuo za takvim oblikom izražavanja bio je Marcel Duchamp, francusko-američki slikar i kipar, koji početkom 20. stoljeća izlaže niz svojih ready-made radova (Slika 2). Radi se o industrijskim proizvodima svakodnevne upotrebe koji se predstavljaju kao umjetnička djela, čime pokreće brojne diskusije, ali i mijenja same temelje poimanja likovne umjetnosti.⁹

⁸ Kosuth, J. (2021) *Umjetnost nakon filozofije*. U: Ramljak Purgar, M. (ur.), *Umjetnost kao ideja: konceptualne prakse u Hrvatskoj*. Zagreb: Centar za vizualne studije, str. 453.

⁹ Stipetić Ćus et al. (2014) *Likovna umjetnost 4 – Udžbenik iz likovne umjetnosti za 4. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*. Zagreb: Alfa d.d., str. 45.

Slika 2. – Primjer ready-made rada, Marcel Duchamp, *Fountain*, 1917., ready-made

Među poznatijim umjetnicima koji su slijedili njegov primjer možemo navesti: Pabla Picassa (Slika 3), Mana Raya, Piera Manzonia, Andya Warhola (Slika 4), pripadnike raznih umjetničkih skupina poput The Young British Artists, ruske konstruktiviste, kao i brojne druge.

Slika 3. – Pablo Picasso, *Bulls head*, 1942., bronca

Slika 4. – Andy Warhol, *Brillo boxes*, 1964., polivinilni acetat i sitotisak na drvu

Ono što primjećujemo kod korištenja takvih medija jest da za to više nije nužno potrebna posebna zanatska vještina obrade kao kod tradicionalnih materijala, a koja se kroz povijest sustavno razvijala i cijenila. Umjetnost se na osnovu toga približava širem broju ljudi te dolazi i do znatnog povećanja broja umjetnika koji se žele izraziti na različite načine.

3. PRIKAZ FIGURE KROZ POVIJEST

Ljudski lik, odnosno figura se još od prapovijesti pojavljuje kao dominantna tema preokupacije ljudskog uma te ga kao motiv nalazimo već na prvim spiljskim crtežima i pronađenim figurinama. Ljudi konstantno promišljaju i percipiraju sami sebe i druge oko sebe, pozicionirajući se u svijet koji ih okružuje. Ta percepcija se najeksplicitnije izražava kroz umjetnost i filozofiju, čija se uska povezanost može definirati kroz reprezentaciju određenih ideja putem konkretnog umjetničkog izričaja. Zbog toga se prikaz ljudskog lika kroz povijest mijenjao sukladno promjenama kroz koje je čovjek prolazio, a očitovao se na brojne i različite načine.¹⁰ Pri tome pratimo njegov put od stilizacije, realizma, idealizma, naturalizma pa sve do ponovne stilizacije, apstrahiranja i potpune apstrakcije (Slike 5, 6).

Slika 5. – Primjer stilizacije ljudskog lika, *Willendorfska Venera*, 25 000 pr.Kr., kamen

Slika 6. – Primjer stilizacije ljudskog lika, Šime Zupčić, *Ples*, 2023., drvo, autorska fotografija

Njegov prikaz manifestira se i kroz različite uloge koje je on u određenim periodima imao, pri čemu se one generalno mogu podijeliti na razne dokumentarističke prikaze i na one pomoću kojih se iznose i naglašavaju određene ideje i koncepti. U oba slučaja autor smatra da je umjetnost većim dijelom svoje povijesti bila ograničena, kako u duhovnom smislu (kroz univerzalne tematike i sl.), tako i kroz navedeno pomanjkanje tehnoloških znanja, sirovina i materijala. Čovjek je time dugo vremena prikazivan unutar zadanih normi koje možemo pratiti kroz prihvaćanje nekih općih ideja (pretila žena kao znak plodnosti, bog kao bradati starac, atletski građani heroji i sl.), ili kroz poštivanje zadanih pravila i načela (proporcije i perspektiva

¹⁰ *Portret/ljudska figura*, Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti, 2011.
[Pristup: 20.8.2024.] URL: http://www.alu.unizg.hr/alu/cms/front_content.php?idart=1079

u Grčkoj i Egiptu, zlatni rez u renesansi, perspektiva i kompozicija, i sl.).¹¹ Unatoč tomu, autor smatra da pojedinci uspijevaju pomoću osobnog izričaja stvoriti brojna djela koja odražavaju razne individualne pristupe unutar navedenih okvira.

Suvremena umjetnost, za razliku od takvih uobičajenih prikaza ljudskog lika, većinom se bavi modernim čovjekom čiji su život i okruženje znatno kompleksniji. S vremenom dolazi do napuštanja klasičnih ideala te pojave sasvim novih izričaja. Pri tome novi materijali pružaju mogućnost da pomoću svojih specifičnih svojstava snažnije dočaraju karakteristike i ideje nove stvarnosti, dok njihova brojnost autorima daje mogućnost širokog izbora pri traženju prikladnog medija.

Od raznih djela koje ovdje nalazimo, za primjer možemo izdvojiti radove osječkog kipara Stjepana Gračana, koji je za izradu svojih klasičnih javnih skulptura (August Cesarec – Šetač, Marija Jurić Zagorka, Kumica Barica i dr.) koristio broncu kao tradicionalni materijal, dok je za svoja ostala puno intimnija i ekspresivnija djela često koristio nove materijale kao što su poliester i poliuretansku pjenu pomoću kojih je zorno dočarao sva izobličenja, izmrcvarenost, tjeskobu i traumu modernog čovjeka i njegove zbilje¹² (Slike 7, 8).

Slika 7. – Stjepan Gračan, *Biste*, 2002., poliuretan, boja

Slika 8. – Stjepan Gračan, *Bez naziva XXV*, 1976., poliester, boja,

¹¹ Jakubin, M. (1990) *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb: Institut za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 183.

¹² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Gračan, Stjepan. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 31.8.2024.] URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gracan-stjepan>

U navedenim primjerima zorno uočavamo spomenute razlike između tradicionalnih i netradicionalnih materijala i njihov utjecaj na umjetnički izričaj, kao i različite uloge prikaza ljudskog lika.

4. TRENUTAK BEZ SPOZNAJE

Autor smatra da moderni i suvremeni umjetnici često svoja djela nazivaju *Bez naziva* čime obično u očima promatrača žele izbjeći ograničavanje ideje i konteksta koji su željeli prikazati. Do sličnih situacija dolaze i kada trebaju riječima objasniti svoj naum što je povezano s procesom razmišljanja prilikom razrade ideje i izrade samog rada. Duljina tog procesa i količina misli koje su umjetniku pri tome prošle kroz glavu u suprotnosti su s pojedinim trenucima u kojima to trebaju objasniti ili kratkim nazivima kojima na kraju trebaju nazvati svoje djelo. To možemo poistovjetiti sa stvarnim životnim situacijama u kojima svatko od nas zastane na trenutak i počne razmišljati o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti tražeći trenutni odgovor na akumulirane probleme, misli i situacije.

4.1. IDEJA ZA RAD I KONCEPCIJSKI OPIS DJELA

Ideja za rad potekla je iz autorovog egzistencijalnog problema koji je u njegovom životu prisutan već godinama, a to je pušenje. Ta snažna ovisnost diktira i usmjerava veliki dio njegovog života, ograničava ga u kretanju, oduzima gomilu vremena, te ga na brojne druge načine ometa u svakodnevnim radnjama i koncentraciji. Financijski trošak također je velik, a prostori u kojima boravi su uvijek zadimljeni. Iako za sada nema zdravstvenih problema, strah od posljedica pušenja je s godinama postajao sve veći, i upravo zbog njega je u zadnje vrijeme počeo intenzivno razmišljati o prestanku. Na kraju je zaključio, da unatoč svim navedenim problemima koje mu ono zadaje, on ustvari ne želi prestati pušiti! Ono što mu pušenje zapravo znači puno je više od običnog stimulansa u vidu nikotina. Sve te meditacije, rituali, i pauziranja stvarnosti, s vremenom su mu postali podsvjesno sredstvo obrane od svih ostalih loših stvari s kojima se susreće u životu.

U toj pat poziciji, nije se mogao sjetiti niti jednog trenutka (bio on težak, sretan ili trivijalan) unazad zadnjih tridesetak godina u kojemu nije pri tome zapalio cigaretu. Upravo ovdje uočava poveznicu između čikova, trenutaka i života, koja je otvorila put ideji da od njih izradi umjetničko djelo koje će metaforički upućivati na navedena promišljanja.

Nastankom ideje trebalo je odabrati i osmisliti formu tj. izgled djela. Nakon dugog razmišljanja i razmatranja raznih opcija, rješenje se zapravo pojavilo samo od sebe, poput trenutka spoznaje! Radi se o sjedećoj pozi u kojoj autor inače provodi većinu dana, dok je za računalom, slika, pije kavu ili radi druge stvari, pri čemu cijelo vrijeme puši. Pokraj sebe uvijek ima malu drvenu pepeljaru koju je autorov djed stolar izradio prije više od 70 godina. Zbog veličine pepeljare, pokraj nje se uvijek nalazi i jedna veća u koju premješta čikove kada se mala napuni. Autor ih ne baca u smeće zbog mogućnosti požara, a s vremenom se i veća pepeljara napuni do vrha. Zbog neugodnog mirisa autor ih je s vremenom počeo stavljati u staklenku sa zatvaračem (Slika 9).

Slika 9. – Ideja za rad – sakupljanje čikova, 2024., autorska fotografija

U jednom trenutku primjećuje navedenu scenografiju te zaključuje da je upravo to prikaz koji je tražio za realizaciju djela. S obzirom na osobna promišljanja u vezi te teme, autor smatra da će sakupljanjem čikova tijekom godine dana te prezentacijom njihove konačne brojnosti, postići vizualni šok koji će utjecati na daljnju percepciju navedenih tema, kako kod samog autora, tako i kod šire publike.

Najveći izazov pritom mu je predstavljalo prikupljanje dovoljnog broja čikova za navedenu ideju, a taj zadatak nesvjesno se pretvara u dugotrajni i nevidljivi performans. On se odvijao pred brojnom publikom, a svodio se na banalni proces pušenja cigareta u različitim situacijama te naknadno skladištenje njihovih ostataka. Osim kod kuće, sakuplja ih i u autu, uredu, kafiću, tj. na mjestima gdje provodi najviše vremena. To je bio jedini način da dođe do potrebne količine vlastitih čikova i bilo kakvo odstupanje od tog čina (u smislu sakupljanja tuđih čikova i sl.), usmjerilo bi ideju i rad u drugom smjeru.

Pritom primjećuje da simbolika procesa razmišljanja koji želi prikazati, te sjedeća poza u kojoj se često nalazi, podsjećaju na poznatu skulpturu A. Rodina, *Mislilac* što nije bilo planirano, ali je na kraju stvorilo dodatnu simboliku s temom rada (Slika 10).

Slika 10. – Auguste Rodin, *Mislilac*, 1881.-1882., bronca

Procesom pušenja, osim čikova, nastaju pepeo i dim koji se često koriste kao podsjetnik na prolaznost života (Vanitas tj. Memento mori). Metaforu je autor dodatno iskoristio u vidu postolja skulpture čija veličina i količina pepela sugeriraju da se radi o procesu koji se odvija duže vrijeme. Nakon uočavanja sličnosti s navedenim djelom, odlučuje se za sličan izgled postolja kao i kod navedenog djela.

4.2.ČIK KAO MATERIJAL I METAFORA

Čikovi ili opušci su uobičajeni nazivi za ostatke cigareta koji nastaju njihovom konzumacijom, tj. pušenjem. Daljnjim usmjeravanjem pažnje na njih, autor uočava da oni mogu poslužiti kao metafora za brojne pojave koje se inače vežu uz smisao i samu bit života poput: prolaznosti, kraja, smrti, starosti, nebitnosti, bezvrijednosti, usamljenost, itd., poput modernog vanitas primjera. Interpretacija tih metafora počinje već samim procesom pušenja koji je vremenski ograničen kao i život kojega simbolično možemo smjestiti unutar tih nekoliko dimova. Čik predstavlja kraj tog procesa. On je, za razliku od cigarete, nepoželjan i bezvrijedan, nema nikakvu svrhu. Sličnu suprotnost u percepciji nalazimo u pojmovima mladosti i starosti, novog i korištenog, funkcionalnog i oštećenog, i sl.

Cigarete se sastoje od duhana i filtera čvrsto omotanih papirom, pri čemu su papir i filter izrađeni od prerađene celuloze. Celuloza se u suvremenoj umjetnosti u raznim oblicima često koristi kao materijal za izradu umjetničkih djela, a cigarete i čikovi su privukle pažnju i nekim poznatim umjetnicima poput Damiena Hirsta i Sarah Lucas, (Slike 11, 12)

Slika 11. – Damien Hirst, *Crematorium*, 1996., različiti materijali

Slika 12. – Sarah Lucas, *Christ You Know It Ain't Easy*, 2003., stakloplastika i cigarete

Uz cigarete se najčešće vežu one ozbiljnije konotacije poput njihovog utjecaja na zdravlje i okoliš. U tom smislu čikovi predstavljaju smrt, smeće, smrad i prljavštinu, nešto što je izrazito nepoželjno u ljudskom umu. Proces pušenja također možemo metaforički usporediti sa životom i kroz njegovu kvalitetu i kvantitetu. Dok neki aktivno uživaju u svakom dimu, drugima većina cigarete izgori u pepeljari. Neki ih puše bez prestanka, a drugi tek nekoliko u prigodama. Autor ostale metaforičke interpretacije čikova i pušenja prepušta promatračima koji su u životu na razne načine dolazili u interakciju s njima.

4.3. VIZUALNI I TEHNIČKI OPIS IZRADE RADA

Autor je, pri odluci na izradu instalacije, bio svjestan da će to zahtijevati traženje brojnih rješenja za probleme s kojima se do tada još nije susreo, ali je imao predodžbu koji su to problemi i kako ih riješiti. Ona je uključivala paralelno odvijanje više procesa tijekom razdoblja od godinu dana, a osnovne zadaće su pri tome bile: izrada ljudskog lika u formi statue, izrada njezinog postolja, te sakupljanje vlastitih čikova i njihovo konzerviranje u staklenke.

Statua je zamišljena kao središnji dio instalacije te ona svojom figurativnom formom čini konceptualnu i vizualnu suprotnost geometrijskoj, piramidalnoj formi od staklenki u koju

gleda. Riječ je o sjedećoj ljudskoj figuri u prirodnoj veličini, blago nagnutoj prema naprijed. Noge su joj raširene pri čemu se desna nalazi u blagom kontrapostu. Navedena poza, cigareta u ruci i zamišljeni pogled sugeriraju da je u tijeku proces intenzivnog razmišljanja koji čini jedan od osnovnih motiva cijelog djela (Slika13).

Slika 13. – Detalj završenog rada – statua, 2024., autorska fotografija

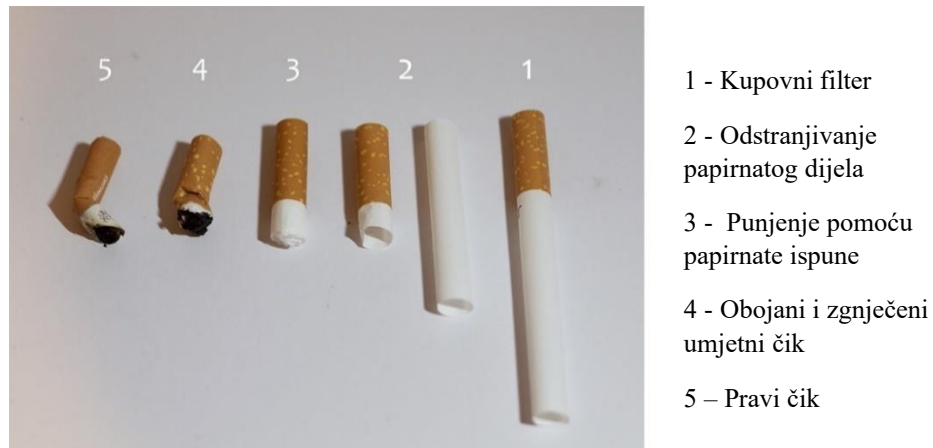
S obzirom da pravi čikovi i cigarete zbog svog intenzivnog i neugodnog mirisa, kao i prisutnosti organskog dijela u obliku duhana, nisu bili pogodni za njezinu izradu, autor se koristio zamjenom u obliku gotovih filtera koji su dostupni kao gotov proizvod (Slika 14). Zbog njihove pogodnosti za modeliranje koja seže samo do određene mjere, statua je stilizirana bez naglašenih detalja.

Slika 14. – Postupak izrade rada – kupovni filteri, 2024., autorska fotografija

Kako bi postigao što veću autentičnost s pravim čikovima, autor ih doraduje tako da odstranjuje bijeli, papirnati dio, te nastalu šupljinu popunjava s komadićima papirnatih ubrusa.

Krajeve zatim boja crnom i oker akrilnom bojom, te gnječi kako bi dobio nepravilniji oblik (Slika 15). Iako je postignuta željena autentičnost, autor primjećuje da je proces prilično spor i nepotreban za većinu skulpture zbog čega tako oblikovane filtere koristi samo kao završni sloj.

Slika 15. - Postupak izrade rada – izrada umjetnih čikova, 2024., autorska fotografija

Radi dodatne uštede vremena izrade i potrebne količine filtera, autor se odlučuje da unutrašnjost skulpture ispuni papirom, tj. prerađenom celulozom u obliku konstrukcije. Na to utječu njezina mala težina, podatnost modeliranja, te mogućnost spajanja u veću cjelinu pomoću ljepila. Konstrukcijom se popunjava i ugrubo oblikuje volumen te postiže željena i stabilna forma na koju autor zatim lijepi slojeve filtera (Slika 16).

Slika 16. - Postupak izrade rada – izrada konstrukcije, 2024., autorska fotografija

Tijekom izrade autor za sve procese lijepljenja koristi *Drvofixs*, ljepilo koje se uglavnom koristi za lijepljenje drveta. Ono se brzo suši, pri čemu iz bijele boje prelazi u transparentnu, čime se niti u jednom pogledu ne nameće svojom prisutnošću. Svaki filter lijepi se posebno što utječe na duljinu izrade, ali upravo zbog toga djelo dobiva jedinstvenu teksturu i izgled. Prilikom izrade utrošeno je oko 30 000 filtera, a taj broj bi bio znatno veći da nutarnje dijelove nije ispunio navedenom konstrukcijom.

Izrada postolja bila je nužna jer ono služi kao potpora statui. Iako je autor za tu svrhu razmišljao o upotrebi neke druge forme, u obliku stolice, taburea i sl., za izbor prikazane forme odlučuje se zbog ranije opisane simbolike. Ona se, iz istih razloga kao i statua, nije mogla izraditi od pravog pepela, te ju autor također izrađuje zamjenskim netradicionalnim materijalom, tj. kartonom i papirom koji su kao i konstrukcija oblikovani i lijepljeni navedenim *Drvofixsom*. Radi postizanja što veće autentičnosti s pravim pepelom, autor cijelu formu boja sivom akrilnom bojom, te na svježe obojanu površinu dodaje sivi papir usitnjen kuhinjskom električnom sjeckalicom (Slika 17).

Slika 17. - Postupak izrade rada – Izrada postolja, 2024., autorska fotografija

Izrada piramidalne forme od staklenki bila je tehnički najlakši dio, ali njezina uloga u ukupnom prikazu instalacije ionako je imala drugi konceptijski smisao opisan u prijašnjem djelu ovog rada. Njezina veličina uvjetovana je količinom sakupljenih čikova, pri čemu njena visina iznosi 115 cm, a širina i dužina 70 cm. Za njenu izradu je utrošeno 204 prozirne staklenke zapremine od 720 ml., čiji je izbor bio logično i praktično rješenje, jer se one inače koriste za konzerviranje i čuvanje, a u ovom slučaju sprečavaju i neugodan miris. One su lako dostupne i

njima se lako manipulira, a osim toga su i modularne, tj. mogu se slagati u različite oblike (Slika 18).

Slika 18. – Detalj završenog rada – staklenke s čikovima, 2024., autorska fotografija

Prilikom izbora forme za prezentaciju čikova, autor se odlučuje za piramidalnu kompoziciju iz više razloga, a najbitniji jest privid većeg volumena pomoću postignute visine. Sve ostale forme, zbog ograničene količine čikova, poput kocke, bile bi znatno niže, te autor smatra da se u tom slučaju ne bi vizualno uklopile u željeni prikaz. Isto smatra i za kompozicije nasumično razbacanih ili složenih staklenki u razne razvedene forme koje bi bile previše otvorene, te bi ostavljale drugačiji dojam u odnosu na ideju rada (Slike 19, 20, 21).

Još jedan razlog za izbor piramidalne forme jest, kao i kod postolja, simbolične naravi. Piramide su u starom Egiptu imale funkciju grobnica za faraone koji su se natjecali u njihovim veličinama.¹³ Postavljanjem pušača pred takvu formu, autor na još jedan način sugerira sva ona promišljanja koje je želio izraziti svojim djelom, ali i sam postavlja pitanje kolika bi ta piramida bila velika da je u nju ugradio sve čikove cigareta koje je popužio unatrag posljednjih 30 godina?

¹³ Peić, M., *Pristup likovnom djelu*, Zagreb, Školska knjiga, 1979., str. 223.

Slika 19. – Završeni rad, 2024.,
autorska fotografija

Slika 20. – Završeni rad, 2024.,
autorska fotografija

Slika 21. – Završeni rad, 2024., autorska fotografija

5. ZAKLJUČAK

Kiparstvo je oduvijek bilo jedno od najznačajnijih oblika likovnog izražavanja. Korištenjem tradicionalnih materijala ono je došlo do određene točke u kojoj je daljnji napredak bio spor i ograničen na zadane norme, repetitivnost i siromaštvo umjetničkog izričaja. U modernom i suvremenom kiparstvu napuštaju se klasični ideali te se poseže za novim materijalima, konceptima i oblicima. Njihova brojnost predstavlja priliku i mogućnost za nastavak istraživanja trodimenzionalnog oblikovanja pri čemu do izražaja dolazi umjetnička znatiželja i nesputanost.

Ljudski lik i dalje pri tome ostaje jedan od najčešćih prikaza i motiva umjetničkog izražaja, iako se njegova uloga mijenja. On ne mora više nužno imati vlastito značenje nego postaje sredstvo za prikaz različitih umjetničkih ideja i stavova suvremenog načina života, koja se i dalje često vežu uz fundamentalna pitanja njegove egzistencije poput prolaznosti vremena, smisla života, smrti i dr..

U svom likovnom dijelu rada autor uspijeva na više načina ostvariti svoje ciljeve. Simboličkim nazivom rada on se referira na kompleksnost navedenih tema te njihovu sveprisutnost i važnost u ljudskom umu. Prikazom ljudske figure korištenjem netradicionalnog materijala u obliku čikova, uspijeva vizualizirati proces promišljanja navedenih tema koristeći se pri tome i samim materijalom kao metaforom za iste. Njihovim izborom postiže zanimljiv i drugačiji izgled u odnosu na klasične, čime potvrđuje navedene prednosti koje pružaju razni novi materijali.

Spajanjem i postavljanjem u izravan odnos dvije potpuno različite likovne forme čija je jedina poveznica materijal od kojih su izrađeni, također dodatno naglašava važnost same ideje u suvremenoj umjetnosti i njezin prikaz pomoću različitih izričaja.

Osim toga, izradom vlastitog rada autor je ostvario i namjeru da osobno istraži i sudjeluje u procesu i osjećaju stvaranja nečeg novog, drugačijeg, neistraženog, za što vjeruje da je također jedan od snažnih motivatora kod brojnih suvremenih umjetnika koji u svom stvaranju koriste netradicionalne materijale i tehnike.

6. POPIS LITERATURE

1. Jakubin, M. (1990) *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
2. Jakubin, M. (2003) *Vodič kroz povijest umjetnosti: Vremenska lenta*. Zagreb: Školska knjiga d.d.
3. Kosuth, J. (2021) *Umjetnost nakon filozofije*. U: Ramljak Purgar, M. (ur.), *Umjetnost kao ideja: konceptualne prakse u Hrvatskoj*. Zagreb: Centar za vizualne studije.
4. Stipetić Ćus et al. (2014) *Likovna umjetnost 4 – Udžbenik iz likovne umjetnosti za 4. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*. Zagreb: Alfa d.d.
5. Peić, M. (1979) *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.

7. POPIS MREŽNIH IZVORA

1. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Bronca. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup:20.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bronca>
2. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Drvo. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 19.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drvo>
3. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Gračan, Stjepan. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 31.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gracan-stjepan>
4. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Industrijska revolucija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 25.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/industrijska-revolucija>
5. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kamen, građevni. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2024. [Pristup: 19.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kamen-gradjevni>
6. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Kiparstvo. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. [Pristup: 25.8.2024.]
URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kiparstvo>

7. *Portret/ljudska figura*. Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti, 2011.
[Pristup: 20.8.2024.]
URL: http://www.alu.unizg.hr/alu/cms/front_content.php?idart=1079

8. POPIS SLIKOVNIH MATERIJALA

Slika 1. – Primjer skulpture izrađene u mramoru, Michelangelo, *David*, 1501.-1504., mramor,
URL: <https://www.accademia.org/explore-museum/artworks/michelangelos-david/>
[Pristup: 25.8.2024.]

Slika 2. – Primjer ready-made rada, Marcel Duchamp, *Fountain*, 1917., ready-made,
URL: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/duchamp-fountain-t07573> [Pristup: 21.8.2024.]

Slika 3. – Pablo Picasso, *Bulls head*, 1942., bronca,
URL: <https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/bulls-head-1942> [Pristup: 21.8.2024.]

Slika 4. – Andy Warholl, *Brillo box*, 1964., polivinilni acetat i sitotisak na drvu,
URL: <https://www.wikiart.org/en/andy-warhol/brillo-soap-pads-boxes-1964>
[Pristup: 22.8.2024.]

Slika 5. – Primjer stilizacije ljudskog lika, *Willendorfska Venera*, 25000 pr.Kr., kamen,
URL: <https://www.designboom.com/art/research-venus-willendorf-origin-northern-italy-03-03-2022/> [Pristup: 22.8.2024.]

Slika 6. – Primjer stilizacije ljudskog lika, Šime Zupčić, *Ples*, 2023., drvo, autorska fotografija

Slika 7. – Stjepan Gračan, *Biste*, 2002., poliuretan, boja,
URL: <https://www.mlu.hr/index.php/component/content/article?id=678> [Pristup: 24.8.2024.]

Slika 8. – Stjepan Gračan, *Bez naziva XXV*, 1976., poliester, boja,
URL: <https://nmmu.hr/tag/stjepan-gracan/> [Pristup: 24.8.2024.]

Slika 9. – Ideja za rad – sakupljanje čikova, 2024., autorska fotografija

Slika 10. – Auguste Rodin, *Mislilac*, 1881.-1882., bronca,
URL: <https://www.matica.hr/vijenac/553/auguste-rodin-mislilac-kiparstva-24504/>
[Pristup: 12.8.2024.]

Slika 11. – Damien Hirst, *Crematorium*, 1996., različiti materijali,
URL: <https://artandexhibtions.blogspot.com/2012/09/more-damien-hirst.html>
[Pristup: 19.8.2024.]

Slika 12. – Sarah Lucas, *Christ You Know It Ain't Easy*, 2003., stakloplastika i cigarete,
URL: <https://www.artsy.net/artwork/sarah-lucas-christ-you-know-it-aint-easy>
[Pristup: 21.8.2024.]

Slika 13. – Detalj završenog rada – statua, 2024., autorska fotografija

Slika 14. – Postupak izrade rada – kupovni filteri, 2024., autorska fotografija

Slika 15. - Postupak izrade rada – izrada umjetnih čikova , 2024., autorska fotografija

Slika 16. - Postupak izrade rada – izrada konstrukcije , 2024., autorska fotografija

Slika 17. - Postupak izrade rada – Izrada postolja, 2024., autorska fotografija

Slika 18. – Detalj završenog rada – staklenke s čikovima, 2024., autorska fotografija

Slika 19. – Završeni rad, 2024., autorska fotografija

Slika 20. – Završeni rad, 2024., autorska fotografija

Slika 21. – Završeni rad, 2024., autorska fotografija